

*Corresponding author:

Asst: Bidda Abbas Ali

University :University of Baghdad.

College: College of Languages.

Email:

khloodwaled317@gmail.com

Keywords: Modern Hebrew literature, Aharon Appelfeld, fear in Aharon Appelfeld's literary works, "The Iron Crown" novel, Hebrew literature, the path to God in Aharon Appelfeld's works, the Holocaust, Holocaust literature.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 19 Feb 2023

Accepted 7 Nov 2023

Available online 1 Jan 2024

“Fear, Reverence, and the Path to God in Aharon Appelfeld's ‘The Iron Crown’ ”

ABSTRACT

This research explores the events in the novel "The Iron Crown" (כתר הברזל) by the author Aharon Appelfeld, published in 2016. The novel is set during the years leading up to and during World War I and revolves around the character Peter Stein. Peter excelled in the training course of the Austro-Hungarian army and went on to lead soldiers in battles, ultimately receiving the highest honor "The Iron Crown." After retiring from the military, he quickly discovers that the system, peace, and security are nothing more than an illusion, as dark and destructive forces lurk beneath, seeking an explosive outlet. In this backdrop, Peter tries to understand his life and the lives of those close to him, including his parents, sister, and friends in the army. He recalls images from his memory and examines them deeply to understand them better. The novel addresses physical and mental pain, fear, and the path to God during challenging times. It ends in a murder incident where Peter finds himself forced to confront the reality that he may have chosen the wrong mission. Instead of addressing the Jewish past, Peter sold his brothers into slavery (similar to the story of Joseph), and the books he had collected ended up in a church library in the land of persecuted Jews. He discovers that he has fully committed to the same path of Jewish history that led to the death of his father and many other Jews.

© 2024 LARK, College of Art, Wasit University

DOI: <https://doi.org/10.31185/>

الخوف والرهبنة والطريق إلى الله في نتاج أهارون أبليفيلد "التاج الحديدي"

م.م. بيداء عباس علي/ جامعة بغداد / كلية اللغات / قسم اللغة العبرية

مستخلص:

تناول البحث أحداث رواية "التاج الحديدي" كتار البرزل للأديب أهارون أبليفيلد. والتي نشرت عام 2016 وتدور أحداثها خلال سنوات الحرب العالمية الأولى وما قبلها حول شخصية بيتر شتاين الذي اجتاز الدورة التدريبية في الجيش النمساوي المجري بامتياز، ثم قاد الجنود في المعارك، وفي النهاية حصل على وسام البطولة الأعلى "التاج الحديدي". بعد تقاعده من الجيش سرعان ما يكتشف أن النظام والسلام والأمن ليس أكثر من مجرد وهم يكمن تحته قوى مدمرة ومظلمة تبحث عن مخرج هذه القوة تخزن وتبشر بانفجار شامل. في ظل هذه الخلفية، يحاول بيتر فهم حياته وحياتة الأشخاص المقربين منه من والديه وشقيقته وأصدقائه في الجيش. يرسم بيتر الصور من ذاكرته ويفحصها بقوة لكي يخرجها من بساطتها. تعالج الرواية آلام الجسد والعقل والخوف والطريق إلى الله في الأوقات العصيبة. تنتهي الرواية بحادثة القتل عندما يجد بيتر نفسه مجبراً على مواجهة حقيقة أنه ربما اختار إكمال المهمة الخطأ، فبدلاً من الالتزام بعلاج الماضي اليهودي باع بيتر اخوته كعبيد (مثلما حدث في قصة يوسف)، فالكتب التي جمعها أصبحت في مكتبة كنيسة في أرض مضطهدي اليهود. لقد اكتشف أنه التزم تماماً بنفس مسار التاريخ اليهودي الذي أودى بحياة والده والعديد من اليهود.

الكلمات المفتاحية: الأدب العبري الحديث- أهارون أبليفيلد- الخوف في نتاج أهارون أبليفيلد الأدبي- رواية التاج الحديدي- الرواية العبرية- الطريق إلى الله في نتاج أهارون أبليفيلد- المحرقة- أدب المحرقة.

تقديم:

مחקر זה עוסק באירועי הרומאן "כתר הברזל" מאת הסופר אהרון אפלפלד, שיצא לאור ב-2016, ומהלך אירועיו בשנות מלחמת העולם הראשונה, על דמותו של ארווין שטיין, שעבר בהצטיינות את קורס ההכשרה בצבא האוסטרו-הונגרי, הוביל אז את החיילים בקרבות, ובסוף הוענק לו אות הגבורה הגבוה ביותר "כתר הברזל". לאחר פרישתו מהצבא, הוא מגלה עד מהרה שסדר, שלום וביטחון הם לא יותר מאשליה. מתחתיהם מסתתרים כוחות הרסניים ואפלים שמחפשים מוצא. הכוח הזה אוגר ומבשר על פיצוץ כולל. על רקע זה, ארווין מנסה להבין את חייו ואת חייהם של האנשים הקרובים אליו, כולל הוריו, אחותו וחבריו לצבא. ארווין מצייר תמונות מהזיכרון ובוחר אותן במרץ כדי להוציא אותן מהפשטות שלהן. הרומאן עוסק בכאב של הגוף והנפש, בפחד ובדרך אל ה' בזמנים קשים.

הרומאן מסתיים בתקרית הרצח כאשר ארווין מוצא את עצמו נאלץ להתעמת עם העובדה שאולי בחר לבצע את המשימה הלא נכונה. הוא גילה שהוא התחייב לחלוטין לאותו מהלך של ההיסטוריה היהודית שגבה את חייהם של אביו ושל יהודים רבים אחרים.

מילות מפתח: הספרות העברית בת זמננו- אהרן אאפלפלד- פחד ביצירתו הספרותית של אהרן אאפלפלד- רומאן כתר הברזל - הרומאן העברי- הדרך אל האלוהים ביצירתו של אהרן אאפלפלד- השואה- ספרות השואה.

● חשיבות המחקר:

נושא השואה הוא אחד הנושאים החשובים ביותר בספרות העברית המודרנית, המבטא בצורה ברורה את השקפת הספרות העברית בנושא "האנטישמיות", ובמקביל משקף את מערכת היחסים של האדם היהודי עם האל בזמנים קשים, אשר השפיעו רבות על יצירת שינויים קיצוניים בדת היהודית ובפרט היהודי.

● מטרות המחקר:

מחקר זה נועד להבליט את נקודת מבטו של אהרון אפילד בנוגע לנושא הפחד והרעד והדרך לאלוהים ברומאן שלו "כתר הברזל", וכדי שנוכל להשיג את מטרה זו עלינו לנקוט את הצעדים הבאים:

- לסקור את הרומאן של אאפלפלד "כתר הברזל"
- הגדרת הנושאים המתייחסים להתמודדות עם שכול, בדידות, והסביבה העוינת והגורל היהודי מנקודת מבטו של אהרון אאפלפלד ברומאן.
- לערוך ניתוח אידיולוגי לנושאים כמו הפחד, הרעד והדרך לאלוהים בתקופת מלחמת העולם הראשונה.

● קורפוס המחקר:

על מנת לנתח את הנושאים שמתעניין בהם מחקר זה ולהבליט חשיבתו של נושא זה בספרות העברית החדשה, נשען המחקר על השיטה האנליטית והדסקריפטיבית.

עלילת הרומאן "כתר הברזל", שיצא לאור בשנת 2016, מתרחשת בשנות מלחמת העולם הראשונה, והיא המלחמה שהתלקחה בין השנים 1914-1918, אחרי שלאומן סרבי רצה את נסיך הקיסרות האוסטרו-הונגרית. ועל כן, אף שעלילת הרומאן עוסקת בבנה של משפחה יהודית, שבזכות הצטיינותו כמפקד במלחמה הוכתר מבין אותות הכבוד של הצבא הקיסרי, באות של "כוכב הברזל".

אאפלפלד הסתפק בסיכום תמציתי של הקרבות שעל הצטיינותו בהם כמפקד קיבל ארווין שטיין, גיבור רומאנו של אאפלפלד, את האות "כוכב הברזל" (אפלפלד, 2016, עמ' 201), אלא שדילג בכלל בעלילתו של הרומאן ואפילו בהבלטה על שנות המלחמה עצמן, שבהן מתו מיליוני חיילים יותר מהמגיפות שפרצו בחפירות הבוציות מאשר מכדורי הרובים של "האויב". במקביל התעכב אאפלפלד בהרחבה על השנה לפני פריצתה של מלחמת העולם הראשונה, שבה היה ארווין החניך היהודי היחיד בקורס הקצינים הקיסרי, ועל השנה אחרי שהמלחמה הזו הסתיימה, אשר בה עלה ארווין לבדו לקברים של הוריו ואחותו מפני שנותר שריד יחיד ממשפחתו (אפלפלד, 2016, עמ' 263)

במחקר זה, אני בוחן את "כתר הברזל" מנקודות המבט התאומות של הכאב והשירה שהוא מתעד. ואכן, אבדוק את הקשר בין השניים, ואערוך את החקר הזה באמצעות אופן קריאה שלאחרונה הפך חשוב לחקר השואה, דהיינו ביקורת פסיכואנליטית. כפי שהקטעים שצוטטו כבר מהספר מרמזים יותר מהרבה, מעשיו הגופניים של גבור הרומאן (ההתנהגויות המדכאות והאובססיביות שלו, לאורך כתר הברזל) מתאימים את עצמם בקלות לפרשנות פסיכואנליטית.

כמובן, אאפלפלד, בתיאור הדיוק המייסר של החוויה של בן אנוש יחיד, מסוים, כנראה לא מתכוון להציע שום תיאוריה גדולה ומקיפה הנוגעת לטראומה שלפני ואחרי השואה וליהודי. אולי הוא אפילו לא משיק בכוונה פרשנות של ההיסטוריה היהודית. אולם כאן ובמקומות אחרים במשפטו, פירושים כאלה נובעים בקלות מהטקסט. הם יוצאים ישירות מאותה פרט דיוקנאות המופיע בממדים הפסיכולוגיים של דמות כמו ארווין, שעצם הדיוק שלה מאפשר לקורא להציץ ואז לנסות להבין ולהזדהות עם הפריטים הפסיכולוגיים המוכרים והניתנים לזיהוי. של בן אדם בכאב. שישנה חשיבות עליונה בסיפורת של אאפלפלד שיחידים זוכים לאינדיבידואליות שלהם. זה אחד מהדברים הרבים שגנב הנאציזם מהיהודים שאאפלפלד היה עוזר לשחזר. אז, ייתכן לומר כבר, כתשובה מקדימה לשאלה מה מרוויחה "כתר הברזל" על ידי ניהול סיכונים פרשניים מסוימים, שהיא עושה מחדש את

מי שעברו דה-הומניזציה, לא רק על ידי השואה אלא על ידי פרשנויות שלאחר מכן לשואה, אשר נטו להכללות גדולות ולתיאורים סנסציוניים. במקביל, היא מעניקה את האפשרות, מבלי להתמכר לאיזשהו נשגבות שלילית טרנסצנדנטלית של גילוי מה יש להציץ ולשמור לגבי עתידם של הפרטים והקולקטיביות לאחר האסון.

ב- "כתר הברזל", נגלה, נוסעים בשני מסלולים שונים, הן עבור המספר, אשר עבורו כתר הברזל ממיתים ומעוררי השראה לסירוגין, ועל אחת כמה וכמה עבור הקורא, הקורא את שני הממדים של החוויה של המספר ומוזנק, לפי שפת הטקסט כמו לפי תוכנו, למסלול אחר לגמרי. ואכן, הנרטיב האוטוביוגרפי המפוצל המהווה את הטקסט מחולק עוד יותר על ידי האופי הכפול של הנורוזה האובססיבית-קומפולסיבית שלו, מוכת החרדה. בנוסף להדחקה שיוצרה חוויות הילדות שלו (שיש מהם שני סוגים עיקריים: הדחקה היסטורית טיפוסית למדי ביחס לאביו וחרדה מופשטת יותר, קשה יותר לנטרל ביחס לאמו), יש גם את טראומת השואה עצמה.

הטראומה הזו, כאילו לא מספקת זיכרונות להדחקה ולשחזור, קשורה יותר לחרדות המוקדמות שלו ביחס לאמו מאשר להדחקה שלו בנוגע לאביו. היא מתפקדת יותר כמוקד חסר אובייקט ובלתי ניתן לתיקון של אבל, צורה מורחבת ומוחלטת של חרדה או אימה, מאשר כהדחקה או חרדה ממגוון גן. כקוראים, אנו נוסעים בשתי קבוצות של מסלולים כפולים ומכופלים. האחד הוא הנרטיב האוטוביוגרפי המודחק לסירוגין, המודאג לסירוגין, של ארווין, שנקטע בעצמו על ידי השירה והקסם, שלמרות עצמו הוא חווה. השני הוא הטקסט הבדיוני שנקרא "כתר הברזל". המשימה של קריאת טקסט זה היא להבין כיצד אנו נעים בשני קבוצות המסלולים, וכיצד אנו מגיעים מאחד לשני.

Budick E. M., Aharon Appelfeld's Fiction, 2005))

נגלה שעבור אאפלפלד, הספרות מוגדרת ממש במושג "מסלולים" או, בעברית "מסילות". המסלולים האלה, כמו כל קבוצה של מסלולים, מובילים אותנו למקום כלשהו, כולל למסלולים האחרים של הטקסטים האחרים, שהם (כמו במקרה של באדנהיים) זוכרים. במובן זה, הטקסט של אאפלפלד, כמו כל יצירה בדיונית (או כמו הנורוזה המדכאת של גיבורה), מתכוון להתפרש על ידי הקורא, להיות מובן ומתורגם למילים אחרות. אולם כשם שארווין רוכב על אותם מסילות שנה אחר שנה ללא מקום אחר מלבד המקורות והחזרה של אותם מסלולים, כך גם הטקסט נוסע במעגל, שהוא החזרה לעולם אל עצמו. כמו בבאדנהיים, אין הגעה למקום אחר או הבהרת משמעויות מובנות או פריצת דרך

לטרנסצנדנטיות. בדרך זו, "כתר הברזל", שוב כמו באדנהיים, מבצע את הגדרתו של הטקסט הספרותי כצפיפות החומרית של הטקסט עצמו, על כל העוררות והרמיזות והשפעותיו, שאנו מפרשים רק בסכנה של התרופפות המרקם וההרס שלו. זה. כיצד לקרוא, לא באופן ביקורתי, אלא באופן רגשי, הכרה במקום לפרש את הטקסט היא האתגר וההוראה שמספק הרומאן.

כדי להבין את התהליך הזה, וכדי לנסוע עם שפת הטקסט הזה אל מקומות החירות שלו ואפילו האמונה שלו, צריך תחילה לעבור את המסלולים שנקבעו על ידי כתר הברזל של הדחקה של המספר וחרדתו - המסילה המורכבת על ידי החרדה הפסיכולוגית שלו, שעד סוף הטקסט הופכת לאיזו סוג אחר של מסילה שמובילה לסוג אחר של חרדה לגמרי - חרדת האמונה הבאה אחרי מסילה לאלוהים. לא אגב, המסילה השנייה של מסילת הברזל הראשונה, שבאמצעותה נגיע בסופו של דבר, דרך הרומאן של אאפלפלד, אל החירות והאמונה, מועברת על ידי שתי דתות פחותות אחרות, שאינן מובנות כראוי ומודבקות באכזריות על אחרות, שהנאציזם הוא רק המקור להן. קצת יותר פראי מבין השניים. אני מתחיל במסלול הברזל של הדחקה של ארווין בילדותו, הנוגע הן לאביו ולאמו, והן לאמונה הקומוניסטית שחלקו שניהם. (Budick E. M., Aharon Appelfeld's Fiction, 2005))

● אהרן אאפלפלד (1932-2018): הפחד בספרות השואה שלו:

הוא סופר עברי ישראלי, חתן פרס ישראל לספרות יפה לשנת 1983. נחשב ניצול שואה מבוקובינה ומחנות וגטאות טרנסניסטריה. זכה בפרסים ספרותיים חשובים ביותר בישראל ואירופה, וכיהן כפרופסור לספרות עברית באוניברסיטת בן-גוריון. (Shavit, 2013, p. 165)

נולד אאפלפלד במחוז בוקובין הרומני למשפחה יהודית שנטשה את מנהגיה וערכיה היהודיים, הכיר גם הוא, בגיל שמונה, את מחנות הג'נוסייד כשכל בני משפחתו נספו, לפני שנמלט לבדו והלך לאיבוד זאת, הוא לא לקח את השואה כנושא הרומנים הרבים שלו, אפילו לא את שאלת רדיפת היהודים באירופה. לפיכך, לא ניתן לסווג את מה שהוא כותב בתוך הספרות היהודית. אאפלפלד אומר בהקשר זה: "לכתוב דברים כפי שהם קרו הופך אותנו לעבדים לזיכרון שלנו, שהוא רק גורם משני בתהליך היצירה. בעיניי, יצירתיות היא סידור או מיון של מילים ומקצבים שמתאימים ליצירה ספרותית. עבודה. כמובן שאנו שואבים את החומר מהמציאות החיה, אבל בסופו של דבר הבריאה היא עניין עצמאי". (جوکي، 2004)

סגנונו הסיפורי של אאפלפלד בולט בשיטת קריינות ייחודית ובחוש הומור המבוסס על משפטים קצרים שבהם הוא מנתח את המנטליות היהודית על השנאה, האשליות והאובססיות שבה. והוא מכיר ברגשות האוטופיים של היהודים שליוו את הולדת מדינת הכיבוש, בה הוא חי מאז 1946, וכי המנטליות היהודית סטריאוטיפית כלפי מי שאינם יהודים, ועל כך ניתן להעיד. על ידי הביטוי המזלזל "גוי". כמו כן חשבונותיו לא נותנים ליהודים ששרדו את השואה שום נחמה ציונית או נחמה דתית. גיבור הרומנים שלו בלע את המשרפה במכה אחת ושתה את "החלב השחור" שעליו דיבר המשורר היהודי פול צלאן, אבל הוא לא מתעלה על אף אחד בשום דבר (جوکي، 2004) אאפלפלד הוא סופר מודרניסטי ייחודי היוצר יקום בדיוני ייחודי לדמויותיו. השואה היא החוויה שעיצבה את חייהם. אאפלפלד מרחיב את היקפו ההיסטורי ומתאר את חיי היהודים במרכז אירופה לפני, במהלך ואחרי מלחמת העולם הראשונה. בשנות ה-80 אמר שהוא מכוון לכתוב על "מאה שנים של בדידות יהודית", ואכן הוא המשיך ברוח זו. הסיפורים והרומנים של אאפלפלד יוצרים עולם יחיד בעידן השואה, ולעתים קרובות בסיפורת שלו השואה מקבלת איכות מיתית ונצחית. בנרטיבים המוקדמים שלו, הפרט הטראומה נטול זיכרון או רצון. (1998, Gila)

אאפלפלד מציג אירוניה על ידי התמודדות עם המתח הבלתי ניתן לפתרון בין מה שנראה למה שהיה, בזמן שהוא חוקר את נפשם של אלה שמתו ושל אלה ששרדו. הסיפורת המאוד מסוגנת שלו מזמנת את השואה לא באמצעות תיאור ישיר, אלא באמצעות קונוטציות מטפוריות. בדיוני שנות ה-90 שלו - לאחר יותר משלושה עשורים של כתיבה - הוא סוף סוף נגע ישירות בחוויית מחנה המוות. עם זאת, יהיה זה לא נכון לתפוס אותו כסופר ריאליסטי. הוא עדיין אדון האגדה למרות ניסיונותיו לעגן את דמויותיו בזמן ובמרחב מוגדרים. (2005, Budick E. M., Aharon Appelfeld's Fiction)

אפשר לקרוא את הנרטיבים הקודמים של אאפלפלד כפוסט מודרניסטיים באופיים. האופי האטומיסטי, המבוזר, הבלתי ניתן לפתרון, הנרטיב חושף גיבור המנותק מכל מסגרת חברתית מוגדרת, מטריצה תרבותית או המשכיות היסטורית. הניסיון של הגיבור במסגרת זו אינו מצטבר ולעיתים נטול תפיסה עצמית. זה מאפשר פתיחות מסוימת, ללא הפרעה על ידי דרישות של הסתברות ופתירות. (Budick, 2005, E. M., Aharon Appelfeld's Fiction)

אאפלפלד מוקסם מהיהודי האירופי המתבולל והמתורבת של סוף שנות ה-30. קיומו של היהודי המתבולל נגוע בתחושה עמוקה של אסון מתקרב. הסיפורת של אאפלפלד התפתחה בטיפול בדמויות.

הסיפורים המוקדמים שלו מכילים כולם שלוש או ארבע דמויות, אך אין להם גיבור ראשי במרכז הסיפור המתפתח. מאז שנות ה-70 הוא תמיד מרכז את הסיפורת שלו באדם אחד. אם אפשר לומר שאאפלפלד מתאר את "הארכיטיפ היהודי" לפני ואחרי המלחמה, הוא מודאג גם מהפיצול של אותו ארכיטיפ

עלילתו של הרומאן כתר הברזל

בין הרס התבונה והמשמעות, ספרות השואה הייתה אחד הניסיונות העמוקים ביותר למצוא משמעות בתחום הבלתי מוסבר. הסיפורת של אאפלפלד היא עדות עמוקה ומרגשת לחוויה ולביטוייה ומגבלותיה. באגדות הפוסט-מודרניסטיות המוקדמות שלו יוצר אאפלפלד יקום מוגבל לדמויותיו. לא משנה אם אנו מוצאים אותם בעיירת נופש אלגנטית, משוטטים על פני נופים בלתי מזוהים כפליטים נרדפים, או על רכבת, הם נעים בעולם שזוכה למשמעות הפנימית שלו מהנוכחות שלהם, מהתנועה שלהם ומהניסיון שלהם. למרות שדמויותיו לרוב מקוטעות ומנותקות ממקומה, הבדייונית שלו לא מונחים כמו תהום וריק, המשמשים לעתים קרובות סופרים פוסט-מודרניסטים, מאפיינים באופן הולם את החוויה היומיומית, המדוכאת, של דמויותיו. העצמי הבלתי מנוסח נושא תחושת אימה בלתי מבוטאת. האדם כ"בד קרוע" מתואר בשפה מטאפורית ביותר, וזה נותן לסיפורת של אאפלפלד את כוחה. יתרה מכך, ההשמטה התכופה של קשרים סיבתיים בין אירועים, טכניקת הצבת זה לצד זה ולא המשכיות מובנת, ותיאור דמות כמעט "שטוחה" קושרים את הנרטיבים המוקדמים שלו לסיפורת פוסטמודרניסטית.

(Budick E. M., Aharon Appelfeld's Fiction, 2005)

העלילה של הרומאן סובבת סביב דמותו של ארווין שטיין, שהוא גיבור כתר הברזל, והוא דמות יוצאת דופן בגלריית הדמויות של אאפלפלד. אשר צלח את מסלול ההכשרה בצבא האוסטרו-הונגרי בהצטיינות, ובהמשך פיקד בעוז על חיילים בקרבות, ובסופו של דבר זכה ב- "עיטור הגבורה הגבוה ביותר", כתר הברזל. כעת, לאחר שפרש מהצבא, נתון ארווין לעצמו, שרוי באווירה נינוחה. כל דבר במקומו והכול מתנהל בעצלתיים. ואולם, אצל אהרון אאפלפלד מתברר עד מהרה, כי הסדר, השקט, והביטחון, אינם אלא אחיזת עיניים. מתחתם רוחשים כוחות הרסניים ואפלים שמחפשים מוצא. אלה אוצרים עוצמה ומבשרים התפרצות חובקת כל. על רקע זה מנסה ארווין להבין את חייו ואת חיייהם של האנשים הקרובים לו שהם הוריו, אחותו האהובה והמוכשרת אשר מתה בדמי ימיה, חבריו בצבא, והצעירה הנוצרייה ששירתה בביתם, והוא היה כרוך אחריה, וכמו כן אחרים. ארווין דולה מזיכרונו

תמונות ובוחרן אותן באור חזק וממוקד המוציא אותן מפרשטן. (אפלפלד, 2016) יוסף אורן מגדיר את רומנו של אפלפלד "כתר הברזל" כי הוא רומאן שעניינו התמודדות אמיצה ומיוחדת עם שכול, בדידות, הסביבה העוינת והגורל המתעתע. וגם שהוא ספר על דרך התגבשותו המיוחדת של אמן. שכן עבור ארווין- הצבא- על המשמעת הנוקשה שלו, ייסורי הגוף והנפש, גם הוא מסלול הכשרה מצוין למי אשר מבקש להכשיר את עצמו להיות סופר של אמת. אורן רואה גם שאפלפלד נוגע ברומאן זה, בדרכו המיוחדת והמרתקת, בסוגיית הגוף והנפש, בעיקר בהקשרה האמנותי. מבחינתו, ואנו חווים זאת בכל שורה ברומאן, הרוחני, המטפיסי, והאידיאולוגי, ראויים להתייחסות רק אם הם צומחים מהגופני, הפרטי-הממשי, ורק אם יש להם שורש החותר באדמה. (אורן, 2018), הרומאן צוין בכתב עת בארצות הברית כ"אחד מחמישים הסופרים מעוררי ההשראה הגדולים בעולם" - מן המעטפת האחורית.

החלק הראשון של רומאנו של אפלפלד מתאר את השנה שבה היה ארווין בקורס הקצינים, אשר עימת אותו לראשונה עם מוצאו הדתי השונה מזה של שאר החניכים. כבר בראיונו הראשון נאלץ ארווין, אשר מעולם לא נדרש בעבר להגדיר באופן ישיר את זהותו הדתית, להודיע למפקד שהוא יהודי:

"שהוא יהודי, אך יהודי שאינו מקיים את מסורת אבותיו" (אפלפלד, 2016, עמ' 89).

והמפקד אשר הסיק מהגדרה זו, שארווין הינו יהודי אתאיסט, ארווין אותו מיד מלהיות נוכח בתפילה הנוצרית בכנסיה המחייבת את הצוערים האחרים. מאחר שהפטור מההליכה לכנסיה עם שאר חניכי הקורס, הביך את ארווין והבליט אותו כשונה מהם, והוא הצטער שלא הבהיר למפקד כבר בראיון:

"אני יהודי, אבל לא אתאיסט" (אורן, 2018, עמ' 90)

ובו במקום,

"נשבע בלבו שלא יציין עוד את אמונתו כאתאיסט, אלא יכנה את לאומיותו כיהודי" (אפלפלד, 2016)

כמו כן החליט להקפיד להבא בקורס "על כל תנועה ועל כל דיבור" שלו. (אפלפלד, 2016)

וכדי להוכיח שהוא נאמן להחלטותיו אלה, התייחס ברצינות לאימונים וכמו כן התבלט בהם בביצוע מושלם של כל תרגיל שחניכי הקורס נדרשו לבצע. לכן, המפקדים ציינו לשבח את ביצועיו, אבל חניכי הקורס האחרים החלו לרטון והתרחקו ממנו והשמיעו הערות קנטרניות עליו כאשר לא היה

בחברתם. אבל אחד מהם, הצוער "פרנץ ברונר", שנכשל באימונים וכבר חשש מהדחה, לא התאפק והטיח כלפיו בגלוי:

"אתה חותר תחת כל אחד מאיתנו. - - - בכל תרגיל אתה מצטיין. - - - ההצטיינות שלך היא ההכשלה של כולנו. בכל מקום שיש יהודי יש הכשלה. - - - התחרות עמך היא תחרות עם השטן" (אורן, 2018).

על דברי הסתה אלה כבר לא היה ארווין מסוגל להבליג, והוא חבט באומרם. במשפט שנערך לשניהם, נרשמה לארווין הערה בפנקס הצוער שלו על כך שעשה דין לעצמו, אבל הצוער ברונר הודח סופית מהקורס על הדברים שאמר לו.

פסק הדין מאוזן זה לא הרתיע את הצוערים האחרים כדי ליזום תביעה מאורגנת נגד ארווין בגין אותה אשמה שהשמיע המודח הראשון מהקורס, כדי שקורס שלהם לא יוכתם בסיומו על ידי חניך מצטיין יהודי. הנה התאגדו ארבעה צוערים להעליל על ארווין אשר שמעו אותו ממלמל גידופים נגד הצבא ובית-הספר לקצינים, אבל במשפט עצמו הם לא היססו לחזור על התרעומת שהשמיע ברונר לפנייהם:

"כל תשעה החודשים שאנו יחד היה ארווין שטיין אבן נגף לכולנו. לא איפשר לנו להביא לגילוי את הגנוז בננו, את הטוב שבנו. תמיד היו הישגיו טובים משלנו ובכך האפיל על כולנו... ומעולם לא נכשל" (אפלפלד, 2016, עמ' 147)

אחד מהצוערים התייצב במשפט לגונן על ארווין והוא היה זה "יוחנן קריגר", שלאחר מכן יהפוך לכומר וישמור על הידידות לארווין כמו כן בעתיד. יוחנן לא רק שיבח את ארווין על היותו חניך מצטיין בקורס, אלא כמו כן לא נרתע לומר את האמת, שהאשמה הוגשה נגד ארווין משום שהוא יהודי:

"לא פעם שמעתי (אותם) אומרים: מה עושה יהודי בקורס קצינים". (אפלפלד, 2016, עמ' 146)

וגם ארווין חשף הפעם באופן ברור את המניעים שלהם שהעלילו עליו עלילה שהשתמעה ממנה אשמת בגידה במולדת האוסטרית:

"אני מניח שהם שונאים אותי משום שאני יהודי" (אפלפלד, 2016, עמ' 146)

אמנם ארווין זוכה מכל אשמה כמו כן במשפט הזה, אבל מאחר שהמעלילים עליו זוכו בגין הספק ונשארו בקורס, נותר בו הרהורי ספק ביחס לערכים שספג מהורים שלו, שחינכו אותו להרגיש כמו שווה לכל אזרח אחר באוסטריה, ולהיות נאמן למולדת שלו ולצבא הקיסרות האוסטרו-הונגרית.

לולא פרצה מלחמת העולם סמוך לסיום הקורס, היה אמור שארווין מספיק לברר עם הוריו את ספקותיו אלה, אבל מפני שחופשתו נקטעה והוזעק לחזור מיד מבית ההורים לבסיס על מנת ללחום בחזית, נדחתה השיחה הזו איתם למועד אחר.

ארווין לא זכה לקיים שיחה זו, כי בשובו מהחזית כבר הוריו לא היו חיים. במלחמה התגלה ארווין כמפקד מסור ויצירתי בכל חזית נשלח אליה. ועל כן החליטו במטה הצבא לעטר אותו בסיום המלחמה בגבוה מבין העיטורים על גבורה בקרב, באות "כתר הברזל".

● פחד, רעד והדרך אל אלוהים ברומאן "כתר הברזל"

נמרוד עופרן אומר על הרומאן: "כתר הברזל" הוא סיפור רגיש על הנושאים החשוכים של הקיום האנושי" (עופרן, 2016) עד שנות ה-90, סיפוריו, דמויותיו ועלילותיו של אאפלפלד היו ממוקמים גיאוגרפית רחוקים מהמלחמה וממחנות הריכוז. ולפעם הראשונה שהקורא של אאפלפלד נתקל במחנה ישירות היה ברומאן שלו "כתר הברזל". סיפוריו של אאפלפלד, קצרים וארוכים יותר, הם לעתים קרובות עיבודים בדיוניים של האוטוביוגרפיה האישית שלו. חשיבותו של הטקסט ככרוניקה של זמן, זיכרון והיסטוריה היא בעלת חשיבות רבה בנרטיבים האחרונים של אאפלפלד. תודעה עצמית ותחושת המשכיות, שנעדרו ברובם מהסיפורים הקודמים שלו, מופיעות כעת ברומנים אחרים (קאטרינה, 1989), (עד שיעלה עמוד השחר, 1995). הכרוניקה האישית אינה ניתנת להפרדה מזו של הקהילה. (Gila, 1998, p. 499)

ריפוי וכפרה הם מאפיינים קבועים בעולמו של אאפלפלד: החיפוש אחר שורשים כחיפוש אחר משמעות מניע דמויות רבות ברומנים המאוחרים שלו. אאפלפלד, המוקסם לנצח מהיהודי האינטלקטואלי הסופני של אירופה, מתחיל להרחיב על האבטיפוס של היהודי הנודד בתקופה שלאחר השואה. אופן תיאור זה משחרר אותו מאילוצים היסטוריים ומאפשר תנועה כחבל ההצלה לקיום היהודי. תנועה, כפי שצפה על ידי אאפלפלד, אינה רק אופן קיום; זה גם מצב נפשי. הסירוב או חוסר היכולת להעז לשינוי בסיסי מועצמים על ידי האופי הייחודי של אלה המשתייכים לשבט הניצולים. הדמויות ב"כתר הברזל" מסתגלות להוויה פתוחה באופן פרדוקסלי אך מחתרתי. רעיונות של

קונספירציה ותאים סודיים עדיין שוררים. הקיום התת-קרקעי היהודי, בבונקרים ובמקומות מסתור אחרים, הופך למחתרת רעיונית. Budick E. M., Aharon Appelfeld's Fiction, 2005, pp) (500-499)

יש שאלה הנוגעת ל"כתר הברזל" אשר סוחפת לאחור את טווח הסיפורת של אאפלפלד כדי להעלות בעיות דומות לגבי חלק גדול מכתבתו. כפי שכבר ראינו ב- "באדנהיים עיר נופש", רבות מדמויותיו של אאפלפלד יותר מאשר הסטריאוטיפים האנטישמיים שהוקצו להם על ידי הנאצים. כתוצאה מכך, חלק ממבקריו קפצו לגנות את הכותב עצמו על סוג שלו, אם לא אוטו-אנטישמיות, אז לפחות מידה מסוימת של בוז לקורבנות האסון האירופי. כיצד, אולי יתבקשנו לשאול, הגרוטסקות היהודיות של אאפלפלד מאירות משהו על אירוע השואה מבלי להציע, בו-זמנית, סיבות לכך שאומות אירופה היו רוצות בצדק להיפטר מהיהודים? (Budick E. M., Aharon Appelfeld's Fiction, 2005, p) (52)

ברומאן זה חוזר אאפלפלד שוב ושוב על שטח שחוק ומכאיב (Ibid: 52), פסיכולוגית כמו רוחנית:

"אני מכיר את התחנות שלי כמו כף ידי. אני יכול להגיע אליהם בעיניים עצומות. לפני שנים רכבת לילה דילגה על אחת מהתחנות שלי, וגופי התסיס בבת אחת. אני סומך על הגוף שלי יותר מאשר על המוח שלי. הוא מזהה את השגיאה במקום" (אפלפלד, 2016, עמ' 11).

והוא מוסיף:

"למדתי את המסלול הזה עם הגוף שלי", הוא אומר לנו; "המסלול שלי קבוע, קבוע יותר מדי שנה. טבוע על גופי, אי אפשר לנער אותו" (אאפלפלד, 2016, עמ' 3-15)

אף על פי שעלילת "כתר הברזל" מצורפת משני חלקים, וכי רוב פרקי החלק הראשון מספרים על שנת 1913, כאשר היה ארווין שטיין צוער בקורס הקצינים האוסטרי, נפתחת עלילת הספר דווקא בפרק שזמנו הכרונולוגי אמור היה לשלבו בחלק השני של הרומאן. הפרק הזה, שלא הוצב במקומו לפי הסדר הכרונולוגי לאירועים, שמספר על אירוע שהתרחש לארווין בשנת 1919, כשנה אחרי שמלחמת העולם הראשונה הסתיימה. (אורן, 2018)

ב"כתר הברזל", המסופר בשנות השמונים של ארבעים שנות נדודיו באירופה. ניצול השואה, שממשיך לנוע ברכבות, כמו מודד קרקעות מודרני באזורים הכפריים של אירופה, מדרום לצפון ובחזרה. רכבות הופכות אותו לאדם חופשי, לא קשור. רדוף מזיכרונותיו, הוא בכל זאת מבקר בכל התחנות בחייו

ובחיי הוריו. הוא מקיים מחזור שנתי - כמו קריאת התורה בפרשות שבועיות - המורכב מעשרים ושתיים תחנות, המקבילות למספר האותיות באלפבית העברי (גרץ, 2004, עמ' 151). הוא חוזר בעל כורחו לתחנת רכבת עזובה, שבה בזמן המלחמה, לאחר שלושה ימים במכונית אטומה, ננטשו היהודים שבתוכה בידי הגרמנים. בדרכו הוא פודה חפצי קודש יהודיים בירידים, אוסף אותם ומוכרם למי שישמרו עליהם, ובסופו של דבר שולח אותם לירושלים. (Gila, 1998, p. 500)

החוויה ב- כתר הברזל היא חוויה של סבל גופני, המוחזר ללא הרף. הם גם שמעבירים אותו מ"פחד" ו"מלנכוליה", המאיימים כל הזמן לעקוף אותו, אל החיים עצמם: לא רק חיי העבר, הכלולים בזיכרונותיו ובספרים ובחפצים. הוא מתאושש באהבה, אבל חיי ההווה, באנשים ובמקומות השונים שבהם הוא פוגש (Budick E. M., Aharon Appelfeld's Fiction, 2005, p. 51)

בדרך הוא מדווח:

"בהרבן הקטן והמופלא . . . הנהג הקבוע שלי מרצ'לו ממתין ליבחמש באפריל. כשאני רואה אותו מחלון הרכבת, האושר זורם בי כאילו אני חוזר לעיר הולדתי האבודה. . . כך זה כל שנה. ובחזרה הזו טמונה תקווה מוזרה. כאילו הסוף שלנולא הכחדה אלא סוג של התחדשות מתמדת". (אפלפלד, 2016, עמ' 4) והוא מכריז:

"משחררות אותי. בלעדיהם, מה הייתי בעולם הזה? חרק . . . סוג של חילזון אנושי. . . אני עולה על הרכבת, ומיד אני נישא למעלה על כנפי הרוח" (אפלפלד, 2016, עמ' 5)

לא משנה מה נזירות מובנות ומוכרות יותר שהוא עשוי לחלוק עם כולנו, ברור שהוא סובל גם כן, אולי בעיקר, מצורה של טראומה די לא דומה ובעל עודף מפלצתי מהחוויה האנושית הרגילה, אפילו חוויות של טראומה. ואכן, כפי שנראה בהמשך, יש בגיבור שתי צורות שונות של הפרעה פסיכולוגית. אלה מתפקדים בדרכים שונות בתכלית, הן בתוך הנרטיב והניסיון של הגיבור עצמו והן בתוך הטקסט של אפלפלד. ויש לשאול מה אפלפלד מרוויח, ובעצם במה הוא מסתכן או מקריב, על ידי הנחת, זה על זה, על שני השכבות השונות הללו של חוסר תפקוד נזירותי. יתכן שהייצוג של גיבורו הניצול כנזירותי אובססיבי, שההדחקות שלו קשורות לפחות באותה מידה בילדותו שלפני השואה כמו עם השואה עצמה, למעשה פוגעת בייצוג הגודל של הטקסט. והייחודיות של השואה בספרות העברית.

(Budick E. M., Aharon Appelfeld's Fiction: Acknowledging the Holocaust, 2005,)

(p. 52)

"אכן ההסתגלות לחיים האזרחיים לא היתה פשוטה עבור ארווין, אחרי שהשתחרר מצבא, ומצא שנותר יחיד ממשפחתו, ולכן קבע לעצמו הרגל לשבת בכל יום בבית-הקפה בשכונה – קפה זיכר. ובעודו יושב בוקר אחד ליד שולחנו, פנה אליו פתאום אחד מיושביו הקבועים האחרים של בית-הקפה וסיפר לו על רצח שבוצע אמש בשכונתם ע"י בעל שאשתו בגדה בו. לארווין לא היה עניין באיש ובסיפור הניאוף שסיפר, אבל לא משום זה עזב בחופזה את המקום, אלא משום שהשימוש חסר-האחריות במושג "בגידה" ע"י הרכלן שפנה אליו בבית-הקפה, הזכיר לו, שבקלות-דעת דומה השתמשו נגדו במושג זה גם אותם צוערים בצבא, שממניעים עיוניים ביקשו להדיחו מקורס הקצינים והעלילו עליו, הצוער המצטיין של הקורס, שאינו נאמן למולדת האוסטרית". (אורן, 2018)

בצאתו בחופזה מבית קפה החל לשחזר במוח שלו את קורותיו כצוער בקורס הקצינים על מנת להסביר לעצמו את הסיבות שחשפו בקלות יהודי מסוגו, כי זיקתו ליהדות רופפת למדי ומעורפלת משמעות ושנאמנותו המוחלטת לאוסטריה איננה ניתנת להכחשה, לשנאה מצד האוסטרים הנוצריים. את המעבר מפרק מאוחר זה, משנת 1919, לשאר הפרקים בחלק הראשון, שהם כאמור משנת 1913, ניתן להצדיק רק אם מסבירים את הפרקים המספרים את תלאותיו של ארווין כצוער יהודי יחיד בקורס הקצינים כפרקי ההיזכרות של ארווין אחרי ששמע את המושג "בגידה" מפי האיש שפנה אליו בקפה זיכר.

זיכרונות נוטים לזרום לא בסדר שהזוכר אותם היה מעדיף שיצופו במוח שלו. ואמנם, אלה צפו ממרתף נפשו של ארווין לא רק משנת היותו בקורס, אלא כמו כן מזמנים קודמים בחייו, משנות ילדותו ונעוריו. רבים מהזיכרונות הללו, כך התברר לו, קשורים בגילויי אנטישמיות שהיה נוכח בהם. ואמנם נזכר ארווין כעת, שבהיותו בן שמונה, הבריה אביו החסון איכר אנטישמי שדרש מהם, היהודים, לעזוב את היער שאליו יצאו לבלות (אפלפלד, 2016, עמ' 252) כמו כן הוא נזכר, שהיה כנער נוכח בעלבון שהטיח אוסטרי בחנותו של שען יהודי בעיר, כשאמר לו ללא כל הצדקה:

"אתה מרמה כמו כל היהודים" (אפלפלד, 2016, עמ' 109)

באורח פלא החלו לצוף עתה במוחו של ארווין עוד זיכרונות הקשורים בזהותו היהודית:

"בבית היו מדי פעם מדברים על האנטישמיות, אך לא הרבו לדוש בזה". (אפלפלד, 2016, עמ' 109)

אמנם איש מעובדי החנויות של אביו ואיש מהספקים שהיה בקשרי מסחר איתם לא השמיע באוזניו הערות אנטישמיות, וגם לאמו היו קשרים טובים עם חברותיה מהגימנסיה ועם השכנות הנוצריות, אבל לפעמים נזכר ארווין עכשיו כי היו שיכורים עוברים ליד הבית:

"שרים שירי זימה ולבסוף מחרפים את היהודים, אך איש מהם לא זרק אבן על ביתם". (אפלפלד, 2016, עמ' 102)

וגם ארווין, שלא סבל מהתנכלות אנטישמית בבית הספר ובגימנסיה, מבין עכשיו, כי ייתכן שלא פירש נכון את פניותיו המטרידות של אחד מחבריו בכיתה דווקא אליו עם שאלות:

"על מנהג יהודי, או על אחד מעיקרי האמונה היהודית, דבר שהיה מביך (אותו) משום שלא ידע את העובדות" (אפלפלד, 2016, עמ' 102)

● בגידת הדורות בדת היהודית ב- "כתר הברזל"

ככל שארווין התקדם בליקוט העובדות על מקומה של הזהות היהודית בחייה של משפחתו, נאסף אצלו פרטים מהעבר המעידים שאכן בוצעה בגידה במשפחתו, אבל לא כלפי זהותם האוסטרית, אלא כלפי זהותם כיהודים. מפרטים אלה התברר לארווין, שבדור הסבים היתה עדיין משפחתו, כל עוד התגוררו כל בניה בכפרי הקרפטים, משפחה יהודית שקיימה אורח-חיים מסורתי. ודווקא בזכות זאת כיבדו הכפריים את המשפחות היהודיות שהתגוררו בכפר שלהם, ולא התנכלו להן. (אורן, 2018)

עוד נזכר ארווין כי בביקוריו עם אחותו אולה, הגדולה ממנו בארבע שנים, אצל הסבתא שלהם מצד האם בכפר, שמעו ממנה שבעבר הסבים משני הדורות הקודמים היו מפרישים את אחד החדרים של הבית להחזקת "שטיבל", ויהודים מכפרים אחרים היו מגיעים ל"שטיבל" בשבתות ובחגים לקרוא בתורה ולהתפלל במניין (אפלפלד, 2016, עמ' 114) הסבתא גם הראתה להם את החדר ואת ספרי הקודש, שכבר שנים איש לא פתח וקרא את הכתוב בהם.

הנאמנות למסורת מבית ההורים בקרפטים נחלשה בדור הבנים של משפחת שטיין. הוריו של ארווין, לא התנתקו לחלוטין מהיהדות כבנים אחרים של המשפחה. גם אחרי שעזבו את הכפר בקרפטים כדי ללמוד באחת הערות האוניברסיטאיות של אוסטריה, בחרו, בסיום לימודי ונישואים, להתבסס על הכפר בקרפטים שנטישת הדת היהודית היתה בה עדיין מתונה, בזכות רב שהפעיל בבית-הכנסת חיים שהתאימו לרצונן של שלושת המשפחות היהודיות בעיר הזו.

ארווין עוד זכר שכשהיה ילד נהגה אמו ללכת לבית הכנסת הזה בימים הנוראים כדי להתפלל, ואביו, שכבר הגדיר את עצמו כחילוני, לא מנע ממנה לבצע את הפעולה הזו, שהיתה פולחנית אצלו. אך ליווה אותה עד לפתח בית הכנסת, למרות שהוא עצמו לא נכנס אליו. וגם לאחר שהתפרקה הקהילה עם פטירתו של הרב הזקן, ובאין רב שיחליף אותו, הופסקה גם התפילה בציבור, המשיכה אמו להחזיק בית תפילה יחיד בחגי ראש השנה. כשהגיעו מועדיהם, הייתה מוציאה מהארון שבחדר השינה את הספר הנחשק שקיבלה מאביה כשמלאו לה ארבעים- ספר מחזור עתיק ומקושט לחגי ראש השנה:

"מניחה מטפחת על ראשה" ושקעה בקריאתו (אפלפלד, 2016, עמ' 209)

בשאר ימות השנה התנהל ביתם כבית בורגני טיפוסי של בני המעמד המבוסס כלכלית. לגידול הילדים שכרו ההורים את לוסי, צעירה משכונת עניים בעיר שלא גילתה עניין בדת הנוצרית, אבל הייתה מסורה לילדי מעסיקה, ארווין ואחותו אולה. מכיוון שלא נשמרה כשרות בבית ולא הוצג שם אביזר קדוש יהודי - לפיטר ולאולה לא היה מושג ברור על המוצא היהודי של משפחתם. תוצאה זו עלתה בקנה אחד עם מגמת הוריהם לחנך אותם כאזרחים אוסטריים מבלי להדגיש את היהדות שלהם, על מנת להקל עליהם להשתלב בבית הספר הכללי בהווה וגם לסייע להם בעתיד להשתלב לעסק המשפחתי כמבוגרים.

עמימות בנוגע לסוגיית הזהות היהודית בחינוך ילדיהם ביטאה את פתרון ההורים לנושא רגיש זה:

"להורים לא היתה רתיעה מיהדותם. הם לא עשו מאמץ לקיימה ולשומרה, אם גם לא התכחשו לה" (אפלפלד, 2016, עמ' 262)

ובכל זאת היה זה בלתי נמנע ששאלת הזהות היהודית לא תתעורר עבור פיטר ואולה, אם כי בעוצמה שונה. בעוד פיטר עסק בספורט והצטיין בלימודים, וכמו אביו לא גילה עניין ב"נטל הדורות", אולה הלכה בעקבות אמה וגילתה עניין ביהדות. פעם אחת, בעודה רכה בשנים, ביקשה מסבא מאיר, שהיה אז עדיין בחיים, שילמד אותה את האותיות העבריות (אפלפלד, 2016, עמ' 140) וכילדה, נזכרה פיטר, שאלה פעם אולה את אביה:

"מהי יהדות?", והוא ענה שיהדות היא אמונה ודרך חיים, וכששאלה: "ומה אנחנו?", הוא ענה: "שרידים של השבט היהודי העתיק" (אפלפלד, 2016, עמ' 66)

לשאלה זו קיבל פיטר פעם תשובה מעט שונה מאמו:

משום כך כמו כן לא השתומם פיטר כשנודע לו על אלה ממשפחתם שהמירו את הדת שלהם על מנת לשפר את מעמדם המקצועי והחברתי בחברה הכללית. בין המומרים היו האחות הצעירה של אימו (אפלפלד, 2016, עמ' 184), ושלוש בנות-הדוד שלה (אפלפלד, 2016, עמ' 52) לימים נודע לארווין שגם יוסף טאוב, מנהלו בבית הספר התיכון, היה מומר (אפלפלד, 2016, עמ' 174). משמעות ההתבוללות שפשטה במשפחה נחשפה לארווין רק בהיותו בצבא. עקב פטירתה של אולה ממחלה בדמי ימיה, הגיע צוות החברה קדישא לביתם, הודלקו נרות ונעשו ההכנות לקבורתה. ראש הצוות הדריך את אביו במנהגי האבלות היהודיים, ואף על פי כן נראה לפתע האבא הסמכותי של המשפחה נבוך, כשלא היה מסוגל לומר קדיש על קבר בתו, ונאלץ להתנצל על כך:

"פעם ידעתי את התפילה בעל-פה ולא רק את הקדיש" (אפלפלד, 2016, עמ' 33)

● כתר הברזל של דיכוי ואמונה פוליטית:

בנם של קומוניסטים מסורים, ארווין (כמו רבים מגיבורי הילדים של אפלפלד) חי נטישת יתום עוד לפני רצח הוריו בידי הנאצים. קשה אפוא לקבוע האם התנהגותו האובססיבית, שהתמקדה ברציחתו המיועד של האיש שרצח את הוריו, מונעת לחלוטין על ידי מותם. ייתכן מאוד שזה ייצור זעם מודחק נגד אותם ההורים אותם נייטגל הרג. בהצבה זו של רצח על גבי שנאה עצמית ועיוורון יהודיים קודמים, הספר חוזר על אמביוולנטיות חשובה שכבר התגלמה בבאדנהיים. למרות שהיהודים נטבחים באכזריות על ידי כוח מעבר ליכולתו של כל אחד להבין, שלא לדבר על לחזות ולמנוע זאת, בכל זאת הילד היתום עלול בהחלט להרגיש שהוא ננטש ברשלנות לגורלו על ידי הורים שהיו צריכים (מנקודת מבטו של הילד) להיות מסוגלים לעשות זאת ולהגן עליו (Budick E. M., Aharon Appelfeld's Fiction, 2005, p 51)

הביקורת על באדנהיים מנצלת באופן לא הוגן את המחאה הכואבת של הרומאן נגד דור ההורים כדי להאשים את הספר בהיותו קרש בלוחמה הציונית האידיאולוגית המשוערת של המחבר נגד יהדות אירופה. אבל סירובו של הטקסט להרפות מהסוגיה של איך היהודים נותנים לזה לקרות הוא לא פחות מאשר התמודדותו הכנה עם ירושה של ההיסטוריה היהודית על ידי הילדים שרק בקושי שרדו את האסון. האם לילדים אין זכות לכעס הזה על הוריהם? עבור ילד, מותו של הורה - אפילו, או במיוחד, הורה אוהב ואהוב - עשוי להיראות כאקט של הזנחה שאינו מחוץ לשליטת ההורה. אין ספק שהנסיגה

של אמו של ארווין לדיכאון והקשבה המזדמנת והסתמית של אביו אליו לאורך ילדותו, מוכיחים את הבנת תגובות הגיבור ליתמותו לא רק לאימת המחנות וההשמדה שהם כרוכים בהם. (Budick E. M., Aharon Appelfeld's Fiction, 2005)

שפת האקטיביזם הפוליטי של האב מספקת גם את הבסיס החזק להבנת מעשיו של ארווין במהלך הנרטיב כתגובה לא רק לפוליטיקה הרצחנית של הפשיזם, אלא גם לפוליטיקה הקודמת של הקומוניזם. כמו בשאר כתביו, המחבר עושה הכל מלבד לעשות אידיאליזציה של קורבנות הזוועות הנאציות, שמתגלים, חלקם, כקנאים מתעללים בעצמם ומעריכים עיוורון עצמי לאמיתות השגויות ביותר שלהם.

יחד עם זאת, הוא גם אינו מסיג את אהדתו מאנשים אלה יותר מאשר מלהקת הנופשים המבולבלת בבאדנהיים. לאורך כל הסיפור, למרות מודעותו המלאה להתעללות שמבצעת התנועה הקומוניסטית, הוריו של ארווין ושאר הקומוניסטים אותם פוגש ארווין במסעותיו זוכים לאהדה מלאה של המחבר, לפעמים אפילו להערצתו. כוחו של הטקסט של אאפלפלד עטוף בל יינתק בכוחה של אהדה זו, המתקיימת במקביל, במידה מסוימת של ייסורים מוחשים, עם שיפוטו החמור של המחבר בתנועות אלו. כאן, כמו בבדנהיים, תור הפלאים וצילי, מחויבויות אידיאולוגיות, ככל שיהיו כוונות טובות, מעוותות והורסות, לא פחות מכל הילדים שנולדו לעולם של בחירות בלתי אפשריות.

לא משנה מה השקפתנו על הפוליטיקה של הוריו של ארווין, בכל קנה מידה מדובר במשפחה לא מתפקדת, למרות שארווין, יותר כמו גיבור הילד ברונו ב- "תור הפלאים" מאשר "צילי", הוא ילד אהוב, פחות מחונך מברונו, אך הרבה יותר חכם מצילי. במרחב הפונקציונלי שלו, אאפלפלד ממעט לשכפל את עצמו. במקום זאת, הוא מייצר חפיפות סוגסטיות, הבונות משהו כמו היסטוריה סוציו-פסיכו-מוכללת של החיים היהודיים באירופה לפני המלחמה. במיפוי זה של הקיום היהודי, בני הזוג סיגלבוים מתגלים את פנייתם של אינטלקטואלים יהודים למפלגה הקומוניסטית, שהופכת עבורם לאמונה חזקה ומצווה הרבה יותר מהיהדות שהשאירו מאחור. מסתבר שזה גם הרבה יותר הרסני.

ברצף שמתחיל עם אמירתו של ארווין גרסה של האמירה המודיעה למגוון שלם של הטקסט של אאפלפלד - האיש אינו חרק - כוחה של אמונה זו, והשלכותיה הרות אסון, לא רק עבור היהודים כעם אלא עבור יהודים בודדים כמו ארווין עצמו, מסומנים בבירור, אם כי במונחים שסביר להניח שעולים על אחיזתו של ארווין. ההערה של ארווין הופכת את זו של הטקסטים האחרים. "האדם הוא חרק",

הוא מתעקש (אפלפלד, 2016, עמ' 153) הוא מונע לומר זאת רק לאחר ששמע בעל בית מרזח משמיע את שמו של הרוצח של הוריו:

"בכל פעם שאני שומע את שמו של נייטגל... הזרועות שלי צולעות, ואני חושש שלא אצליח לעשות את המעשה. אני מרגיש את אותה חולשה בסיוטים שלי (אפלפלד, 2016, עמ' 152)

הסצנה ממשיכה כך:

"האדם הוא מפלצת, אתה לא יודע את זה?"

המשפט הגס הזה מזמן לי, משום מקום, את פניו של אבי. אבא נהג לומר, "התנאים משחיתים, הניצול משחית. הסר את המכשולים הללו, ויתגלה לך האדם במלוא כבודו". אפילו במחנה העבודה, כפוף ומושמן, הוא לא התכחש לאמונתו. פעם אחת, כשאמר, "אפילו בגיהנום לא אכחיש את אמונתי באדם", ניגש אליו אחד האסירים, סרבן, וטפח בפניו כדי להזכיר לו שהקומוניסטים שרפו את מפעל בלוקי המלט שלו. (אפלפלד, 2016, עמ' 153)

הכביש המהיר של אלוהים ותיקון עולם

אפלפלד מציג אחת הסצנות המוזרות והמביכות ביותר ברומאן. זה מתרחש בזמן שארווין "יושב ומתפלא על המחזור השנתי, שפתאום הגיע לסופו" שכן כעת הוא השיג סוף סוף את המטרה לכאורה של אותה רכיבה על אופניים, רציחתו של נשיגל. "גבר נמוך לבוש במעיל ארוך" מתקרב אליו (אפלפלד, 2016, עמ' 182) האיש הזה הוא אחד מיריביו הרבים של ארווין. כמו ארווין, הוא נוסע על הפסים במרדף אחר יודאיקה נטושה, וככזה מהווה מעין כפיל של ארווין עצמו:

"מראהו של האיש היה עלוב, וגם צחנה עלה מדבריו. אבל באותו רגע הוא היה, משום מה, כמו אח עבורי, אחד שלא ראיתי שנים. אני אחיך, שפתאום הופיע ואמר, אל תתנכר ממני" (אפלפלד, 2016, עמ' 183)

דברי קרבה אלה חזקים במיוחד בעקבות זה של נציגל שאמר לו זה עתה, רגעים לפני שארווין הורג אותו, כי:

"היום אנשים אפילו שוכחים את אבותיהם ואמהותיהם" (אפלפלד, 2016, עמ' 177).

ואכן, בהקשר של התחושה המשפחתית הגלומה בהחזרת היודאיקה עצמה, האחיך אני- זה שמעלה את הטקסט של מפגשו המחודש של יוסף עם אחיו, שמכרו אותו לעבדות ועכשיו יגאל על ידי נכונותו להכיר אותם, להכיר בהם כאחים ולקחת אותם בחזרה.

מה שיקרה אחר כך הוא קריטי:

"אתה יכול להיות גאה במה שעשית", אומר היריבה לארווין. "גילית את כל העתיקות היהודיות, כתבי היד, הספרים. כל מה שהיה קבור במשך שנים במרתפים ובעליות גג הוצאת לאור היום. העם היהודי לא ישכח את תרומתך", וארווין מגיב, "מכרתי הכל" (המילה נמכר מהדהדת גם את סיפור יוסף). ובעוד היריב ממשיך לטעון את תרומתו של ארווין ל"אוצר העם היהודי":

"אנשי הספר שחוזרים על הערכים שלהם", אומר לנו ארווין, "ככל שהוא דיבר יותר, כך גדל האומללות שלו. היה ברור. רציתי לצעוק, תהיה בשקט. תפסיק לעשות כל כך הרבה רעש. המילים שלך מחליאות אותי. אתה כלי ריק, לא בן אדם" (אפלפלד, 2016, עמ' 183-184)

לא קשה להבין מה בדברי יריבו כל כך מקומם את ארווין. טרי מהרצח, ארווין נאלץ לפתע להתעמת עם העובדה שייטכן שהוא בחר להשלים את המשימה הלא נכונה. במקום להתחייב להחלמת עברו היהודי ולהכרה מקיפה באחיו בעבר ובהווה, ארווין, כביכול, מכר את אחיו לעבדות. הספרים הרבים שאסף מהווים כיום ספריית מגזר בארץ מדכאיהם של היהודים. ארווין התחייב בדיוק לאותו מסלול פוליטי של ההיסטוריה היהודית שהודיעה גם על חייו של אביו ועל מותו: שכן, כפי שכבר הצעתי, בדרך כלשהי זוהי אמונתו של האב עצמו בפוליטי, שהיא אמונתו של גם הנאציזם, שקשר קשר לרצוח אותו ושעכשיו ישמיד את בנו. זה לא ש"עולם" אינו חלק חשוב במסורת היהדות, אלא שכמו ברוב הדברים, יש דרך יצירתית והרסנית להביא לתיקון כזה של העולם. דרך אחת נושאת איתה את מהות המסורת היהודית, בעוד שהאחר שם קץ למסורת עצמה. (MillerBudick, 2005, p. 71)

ארווין רואה בראי אחיו, במיוחד דרך השבחים המופרכים של המראה המתחרה להחלמתו מהריסות התרבות היהודית, את השליחות שהוא ויתר, את "הכלי הריק" שהוא עצמו הפך במרדף שגוי שלו אחר תיקון עולם. כפי שהשפה שלי התחילה לרמוז, אין זה חסר חשיבות להבנת המתרחש כאן, שבין הספרים שארווין אוסף ישנם כרכים רבים של קבלה. "אם המזל יחייך אלי", אומר לנו ארווין, לגבי האחר הזה. משתי המשימות ה"סודיות" שמגדירות את חייו על הפסים:

אני מגלה אוצרות בכל מקום שאני פונה. לפני שבע שנים חזרתי מכאן לתחנה עם שני תרמילי תפוחים. מה לא מצאתי! פמוטים, שתי חנוכיות חנוכה וגביעי יין רבים. היקרים מכולם: הספרים..

האוצר הכיל ספרים יקרי ערך ונדירים, חיבורים קבליים ודומים. כשערמתי אותם על שולחנו, הרב זימל חיבק אותי ואמר: "אלה אוצרות. אני אכתוב לגרשם שלום בירושלים, והוא יבוא לבקר אותי"..

ברור שהאוצרות הולכים וגדלים משנה לשנה, וסביר להניח שבעוד כמה שנים לא יישארו כאלה. אבל אני לא מודאג. מה שאני מוצא לא רק תומך בי, אלא ממלא אותי בהתרגשות. . . . כשאני . . . לחשוף משהו, אין גבול לשמחתי." (אפלפלד, 2016, עמ' 83-84; 102-103)

"עבודתך קדושה", אומר לו סטארק; "אסור להשאיר את החפצים היקרים האלה בידי זרים. זכרונות נפלאים נאגרים בהם". (אפלפלד, 2016, עמ' 81)

כמו כן, מסע חיפוש אישי מופיע כסאב-טקסט מתחת לטקסט של הרומאן כאשר לזיגלבאום נודע כי נייטגל, הקצין הגרמני שהרג את הוריו של הראשון, עומד לחזור לעיר הולדתו. זה מאפשר לגיבור למלא את משימתו: הוא הורג את נייטגל. הרומאן מסתיים כך (Gila, 1998, p. 500)

"היה ברור שהחיים שלי במקום הזה נשרפו והגיעו לסופם. אם היו לי חיים אחרים, הם לא היה שמחים. כמו בכל הסיוטים הברורים והממושכים שלי, ראיתי את ים החושך, וידעתי שאין במעשים שלי לא מסירות ולא יופי. עשיתי הכל מתוך כפייה, מסורבל, ותמיד מאוחר מדי" (אפלפלד, 2016, עמ' 195)

סיכום:

השילוב של שליחות מצד אחד ותחושת העיכוב מצד שני מזכיר את ספר המעשים של עגנון וטירת קפקא. מרכיבי ההדחקה וההסתרה, הרווחים כל כך בטקסטים הקודמים של אפלפלד, מועלים כאן בחלקם, ותיאור ישיר של השואה והחוויה בתוך המחנות נכנס לראשונה לסיפורת שלו. מעשה הנקמה המאוחר לא מביא את תחושת ההקלה הצפויה, אבל אולי הוא מספק מידה של סגירה. (Gila, 1998, p. 500)

פעולת ההרג מדגישה את הסופיות כחוט מרכזי ברומאן "כתר הברזל", ושהוא רומאן עשיר בדמויותיו הרבות, משניות כמז'וריות, המטיילים בתאים המבודדים של חייהם ולא יורדים לעולם. לנרטיבים המוקדמים יותר של אפלפלד לא הייתה לרוב נקודת מפנה ברורה, ללא רזולוציה, ללא דמויות

מובהקות. הנרטיבים המאוחרים, בצורתם הארוכה יותר, עדיין מסוגנות ביותר, ואאפלפלד ממשיך לכתוב את הסיפור - המבוסס לרוב על בדידות - של יהדות אירופה במאה העשרים.

ביבליוגרפיה

1. أنطوان، جوكي، يحاور أدباء عالميين بهاجس يهودي؟، <https://elaph.com/>، تم الاطلاع عليه بتاريخ 28\11\2022.
2. יוסף אורן, קורות קצין יהודי באוסטריה האנטישמית, <https://www.e-mago.co.il/>.
3. אאפלפלד, אהרון (2016), כתר הברזל, כנרת זמורה- דביר.
4. גרין, נורית, מקהלה אחרת:ניצולי שואה, זרים ואחרים בקולנוע ובספרות הישראליים, הוצאת עם-עובד והאוניברסיטה הפתוחה, 2004.
5. עופרן, נמרוד, קצין וג'נטלמן: "כתר הברזל" הוא סיפור רגיש על הנושאים החשוכים של הקיום האנושי, <https://e.walla.co.il/>.
6. Budick. E, Miller (2005), Aharon Appelfeld's fiction, Acknowledging the Holocaust, Indiana University Press.
7. Ramras- Rauch, Gila, Aharon Appelfeld: A Hundred years of Jewish solitude, World Literature Today, Vol. 72, No. 3, Hebrew Literature in the 1990s (Summer, 1998).
8. Shavit, Ari (2013). My Promised Land: The Triumph and Tragedy of Israel. New York: Spiegel & Grau. pp. 165.
9. World literature today, Board of regents of the University of Oklahoma, Vol. 79, No. 1.